

SECTIO IV^aDE JUDICIIS SUMMARIIS, ET DE ACTIBUS
EXTRAJUDICIALIBUS.

684. — Nonnulli canonistæ de judicio summario et de actu extrajudiciali, præsertim de sententia *ex informata conscientia*, indistincte agunt, perinde ac si eadem esset utriusque ratio. Essentiale discrimen intercedit, cum judicium summarium procedat a jurisdictione contentiosa, nec a judiciis ordinariis differat nisi ratione solemnitatis, dum actus extrajudiciales referuntur ad jurisdictionem voluntariam. Hæc tamen, propter connexionem materiarum, et aliqualem rerum analogiam, in eadem sectione conjungemus.

ARTICULUS I. — DE JUDICIIS SUMMARIIS.

* 685. — I^o *Quid sit judicium summarium?*

Judicium summarium illud nuncupatur in quo omittuntur plures solemnitates, solo jure positivo inductæ pro judiciis ordinariis, retentis solummodo quæ natura rerum, et jure gentium, reputantur necessariae ad legitimam litem discussionem, id est, ad cognoscendam veritatem.

Innocentius III, eodem decreto quo formas adhibendas in judiciis solemnibus statuit pro introducenda lite in causa criminali, cautum voluit ne ordinem præstitutum servare tenerentur prælati regulares erga suos subditos qui, « cum causa requirit,

« facilius et liberius possunt a suis administrationibus amoveri. » (Cap. *Qualiter et quando*, 24, DE ACCUSATIONIBUS.) Idem postea sanxerunt alii SS. Pontifices de ipsis sæcularibus, pro causis quas citius expediri refert, uti exponendum curabimus in quæstione mox subsecutura. Insuper Sancta Sedes statuit Congregationes Romanas, præsertim S. Congregationes præpositas interpretationi Concilii, negotiis Episcoporum et Regularium, et sacris ritibus, causas ad se devolutas definire posse *sola veritate inspecta, simpliciter ac de plano, absque strepitu et figura judicii*; quod ita in plerisque causis observatur a SS. Congregationibus.

Cum igitur plures sint causæ quas licet pertractare summarie, resecatis pluribus solemnitatibus adhiberi solitis in judiciis, quæsitum fuit quid a judice observari tunc debeat, quid prætermitti possit. Constitutio Clementis V, *Sæpe contingit*, 2, DE VERBORUM SIGNIFICATIONE, quæstionem sic resolvit: « Hac in
« perpetuum valitura constitutione sancimus, ut judex cui ta-
« liter causam committimus, necessario libellum non exigat,
« litem contestationem non postulet, in tempore etiam feriarum
« ob necessitates hominum indulgarum a jure, procedere valeat,
« amputet dilationum materiam, litem quanto poterit faciat
« breviorum, exceptiones, appellationes dilatorias et frustrato-
« rias repellendo, partium, advocatorum contentiones et jurgia,
« testiumque superfluum multitudinem refrænando. Non sic
« tamen judex litem abbreviet, quin probationes necessariae et
« defensiones legitimæ admittantur. Citationem vero, ac præ-
« stationem juramenti de calumnia, vel malitia, sive de veritate
« dicenda, ne veritas occultetur, per commissionem hujusmodi
« intelligimus non excludi... Interrogabit etiam partes, sive ad
« earum instantiam, sive ex officio, ubicumque hoc æquitas
« suadebit. Sententiam vero definitivam, citatis ad id, licet non
« peremptorie, partibus, in scriptis, et prout sibi magis pla-
« cuerit, stans vel sedens proferat... Quæ omnia etiam in illis
« casibus in quibus per aliam constitutionem nostram, vel alias,

« procedi potest simpliciter et de plano, ac sine strepitu et figura judicii, volumus observari. »

Hæc igitur ad præscriptum constitutionis Clementinæ, et ex jurisprudentia recepta, animadvertenda veniunt :

1° Judex non tenetur exigere libellum, nec postulare litis contestationem forma assueta; verumtamen petitio actoris, et etiam rei, in ipso exordio litis fieri debet, sive scripto, sive verbo, et actis continuo inseri, ut possit haberi plenior certitudo eorum quæ obijciuntur vel postulantur, et ut fiat definitio clarior, prout in eadem constitutione Clemens indixit.

2° Judex potest repellere exceptiones dilatorias, multitudinem testium remove, advocatorum contentiones ac superfluas dissertationes cohibere, sic tamen ut partibus detur libertas sufficiens suam causam tuendi. Ut vero finem intentum assequatur, debet deferre testibus juramentum de veritate dicenda, postulare a partibus juramentum de calumnia vel de malitia, si opus sit, illas interrogare ex officio quoties æquitas suadebit, eis assignare diem certum, post dationem articulorum, ut exhibere possint omnia acta et munimenta quibus uti volunt in causa, quandocumque sibi videbitur expedire ad legitimam defensionem.

Non existimamus judicem teneri, quemadmodum præscriptum fuit pro judiciis ordinariis, exhibere partibus integra scripta omnium quæ producta sunt in processu, instrumenta, interrogationes, responsiones, depositiones testium; horum tamen compendium accurate confectum denegandum non videtur, si postulaverint.

3° Concessit Clemens V ut judex procedere valeat tempore feriarum jure indultarum, ob necessitates hominum, quod intelligitur de feriis rusticanis olim indultis, gratia vindemiarum vel messium, ob necessitates hominum, uti dicitur in cap. *Conquestus*, 5, DE FERIIS; non de feriis sacris ad festorum celebrationem institutis, diebus nempe dominicis et festivis de præcepto. (Reiffenstuel, DE FERIIS, n° 44.)

*686. — II° *Quandonam adhiberi possit forma summaria judicii?*

Judicia fieri possunt summarie : 1° in casu notorietatis; 2° in causis jure præfinitis quas celerius expediri decet; 3° in causis levioris momenti; 4° demum in causis pro quibus modus ille procedendi fuit legitima consuetudine inductus.

I. *Casus notorietatis* si occurrant, opus non est libelli oblatione, nec accusatione seu denuntiatione, nec litis contestatione. Non præstatur juramentum calumniæ; non admittitur recusatio judicis ob suspicionem; nec etiam requiritur ut judex ferat sententiam solemniter. Hæc cuncta inducta sunt ad investigationem veritatis, ut certius removeatur periculum erroris; quapropter cessat ratio hujus ordinis communis judiciorum quando factum est notorium, et nulla oritur quæstio de jure. « In manifestis et notoriis non credimus te teneri servare subtilitatem ordinis judiciarii, quam in his non servari per omnia, « ipsa juris ratio postulat et requirit. » (Cap. *Ad nostram*, 21, DE JURE JURANDO.)

Supponitur delictum esse revera notorium, scilicet patratum in loco publico, coram multis testibus qui illud certo cognoverint, atque de ipsa notorietate testificentur, adeo ut nulla tergiversatione celari possit, nec ulla ratione excusari. Judex sedulo debet ad hæc animum attendere; multa quippe sunt notoria ratione facti materialis, quæ nihilominus occulta et incerta dici possunt ratione delicti, ob varias circumstantias quas reus forte allegabit in sui tuitionem. Non semel etiam contigit rem habitam fuisse in communi existimatione notoriam, de qua postea, facta seria investigatione, nihil certum asseri potuit.

Hinc sequitur judicem posse condemnare reum in *flagranti* delicto deprehensum, si coram ipso sedente pro tribunali, crimen perpetrare præsumserit; est tunc quam maxima notorietas, ut judex nulla alia probatione indigeat ad pœnam indicendum¹.

¹ Cf. Schmalzgrueber, in tit. DE ACCUSATIONIBUS, lib. V Decret., n° 4-20.

II. *Casus jure præfiniti*, ut forma summaria citius expediantur, declarantur in Constitutione Clementis v, *Dispendiosam*, 2, DE JUDICIIS, in qua legitur : « Dispendiosam prorationem litium restringere in subscriptis casibus cupientes, « statuimus, ut in causis super electionibus, postulationibus, « vel provisionibus, aut super dignitatibus, personatibus, officiiis, canonicatibus, seu quibusvis beneficiis ecclesiasticis... « necnon super matrimoniis, vel usuris, et eas quoquo modo « tangentibus, ventilandis, procedi valeat de cætero, simpliciter, et de plano, ac sine strepitu judicii et figura. » Idem statutum fuit de causa hæresis, a Bonifacio VIII, cap. *Statuta*, 20, DE HÆRETICIS; de causa concubinitus adversus clericos, a concilio Tridentino, sess. xxv, cap. xiv. Adjunguntur causæ minores, in quibus scilicet agitur de negotiis levioris momenti, vel de damno facile reparabili... Hæc sunt igitur quæ jure communi pertractare licet ac definire judiciis summariis : *causæ beneficiales*, in quibus lis movetur de validitate electionis, provisionis, tituli, etc., *causæ matrimoniales* de validitate aut nullitate matrimonii, *causæ hæreseos et concubinitus*, *causæ minores*. Ex illis causis, alias convenit citius expediri ut remedium gravibus malis afferatur; de aliis vero non tanto apparatu tractare, id non exposcente natura rerum quæ in litem veniunt.

III. *Casus consuetudine a lege communi excepti*. Dubium non est quin consuetudine locorum fas sit alias causas simili ratione definire.

« Summarium judicium, ait Card. de Luca, est illud quod « solemnitatibus (libelli, litis contestationis, publicationis, ac « conclusionis, aliorumque ab utroque jure canonico et civili « præscriptorum) non subjacet, sed nullas vel aliquas respective « exigit pro diversis stylis... Istas autem formalitates curia « Romana, commendabiliter quidem, rejecit, præsertim vero « in tribunalibus rotæ, cameræ, et in quibus causæ curiales « proprie aguntur... De ista vero praxi curiæ moniti esse debent

« Episcopi, et vicarii generales, alique judices ecclesiastici, « utpote procedere debentes cum praxi et stylo eorum curiæ « metropolitæ, ad quam in gradu appellationis causæ devolvendæ « sunt. » (*De Judiciis*, discursus 1, n° 25; xxxiv, n° 6 et 12.)

In causis regularium judex procedit juxta formas judicii summarii, etiamsi pœnæ graviores infligendæ sint. Gregorius IX admonuit ut in negotiis fratrum, monasterii superior ageret de plano, absque judiciorum strepitu, *cum talibus non deceat servos Dei involvi*. (Cap. *Olim*, 26, DE ACCUSATIONIBUS) Innocentius III idem statuerat in Constitutione quam supra citavimus. Sive igitur causa introducatur ad prolationem censuræ, sive ad reorum depositionem ab officio, imo ad ejectionem ab ordine, minime necessarium est servari solemnitates juris, dummodo ea serventur quæ sunt de substantia judicii summarii, aut quæ consuetudinibus probatis, vel statutis ordinis, præscripta sunt¹.

Hæc praxis tribunalium Romæ, Sacrarum Congregationum, et Ordinum regularium, inducere paulatim debuit curias ecclesiasticas ad resecandum e praxi multas formalitates quibus olim veluti involvebatur jurisprudentia, quasque, in locis citatis, Card. de Luca vocat *subtiles et supersticiosas solemnitates, judaismorumque reliquias*; induxit simul praxim definiendi plures causas forma summaria.

Subtilitates ad quas alludit Card. de Luca ablegare curavimus, exponendo in sectione præcedenti ordinem judiciorum ordinariorum, quia nobis visum est plures formalitates de quibus agunt scriptores canonistæ, nunquam fuisse stricto jure præscriptas, alias vero diuturna praxi obsoletas. Si simul componamus regulas ibi explanatas cum ordine quem Clemens V constituit pro judiciis summariis, non apparebit latum discrimen.

¹ Cf. Reiffenstuel in tit. DE ACCUSATIONIBUS, n° 513-565, ubi inseruit compendiosam instructionem practicam de rite formando processu criminali apud Regulares; quæ forma processus in ordine fratrum minorum, maxime consonat regulis juris communis.

men inter utrumque ordinem processus judicialis. Exinde ultimo concludimus, multo tutius acturum judicem ecclesiasticum qui, extra casus sacris canonibus, aut inconcussa consuetudine præfinitos, retinebit in suo foro, quoties criminalis causa agitur, formas substantiales judicii ordinarii.

687. — *Nota.* Diximus judicia fieri *posse* forma summaria in casibus memoratis; verum in iisdem casibus judex potest etiam procedere servato ordine consueto, nisi in delegatione aut in jure, ipsi specialiter mandetur procedere de plano absque strepitu et figura judicii. Quando autem jus habet utendi forma summaria, nihil obstat validitati sententiæ, si aliquos ritus judicii solemnibus adhibeat, cæteris prætermissis.

688. — III° *Quid jure statutum fuerit pro judiciis quæ a S. Officio proferebantur?*

Præter S. Congregationem Inquisitionis de qua alibi diximus (n° 97), et quæ summam ac universalem jurisdictionem habet in omni Ecclesia; alia constituta fuere, in gradu inferiori, tribunalia, quæ nuncupabantur etiam *Sanctum Officium*, et invigilabant, unâ cum Episcopis, integritati fidei, inquirendo de crimine hæreseos et de aliis criminibus quæ suspicionem hæresis ingerunt; scilicet, de schismate, profanatione sacramentorum, magia, etc... Tametsi hæc tribunalia non amplius existant in plerisque regionibus a diuturno tempore, utile putamus nonnulla notare historice de illorum origine, constitutione, et forma procedendi, ut ex æquo judicetur de querelis in *S. Officium* toties excitatis, non solum ab hæreticis et novatoribus, sed etiam a nonnullis viris catholicis, qui rem animo præoccupato considerant.

I. Officium inquisitorum institutum fuit a SS. Pontificibus, tempore quo hæresis Albigentium renovare moliebatur infandas doctrinas Manichæismi, quibus mores publici depravantur; ætate insuper qua populi christiani omnem hæresim repellebant tanquam perniciem publicam, quia nihil antiquius habebant quam unitatem fidei catholicæ. Non alia ratione inducti sunt

principes sæculares ad postulandum a S. Sede ut in suis regnis introduceretur tribunal Inquisitionis; quod reipsa in omnibus fere gentibus christianis constitutum fuit, licet decursu temporum pluribus populis exosum visum fuerit.

II. Munus Inquisitoris demandatum fuit clericis et regularibus, præsertim ex ordinibus Mendicantibus Sancti Dominici et Sancti Francisci. Jurisdictio Inquisitoribus delegata a S. Sede, nihil detraxit Episcoporum potestati; siquidem Episcopi poterunt, eodem jure quo antea, causas fidei ad suam curiam vocare, et inquirere de omnibus suspectis criminis hæresis intra fines suæ diœcesis. Ipsi dati sunt Inquisitores in auxiliares, ut ad tantum opus juvarent, et si quid ex parte Episcoporum neglectum fuisset, ipsi explerent. (Cap. *Per hoc*, 17, DE HÆRETICIS, in vr^o.) Injungebatur solummodo Episcopis, ut sive ordinaria, sive delegata potestate procederent, servarent eandem formam qua utebantur Inquisitores, juxta ordinationes Sedis Apostolicæ.

III. Modus procedendi tribunalibus S. Officii præscriptus, aut saltem servari solitus, ab ordine consueto aliorum tribunalium in multis recedebat. Etenim:

1° Omnes testes, etiam infamia notati, admittebantur, exclusis tantum qui inimicitias personales gerebant contra reum. Judicis erat ponderare vim depositionum ex indole testium, et ex modo quo testimonium ferebant, ut judicium non proferret nisi obtenta probatione plena delicti.

2° Non communicabantur reo nomina testium, saltem quando periculum grave imminere videbatur testibus ex illa communicatione. Tacito proinde illorum nomine, ipsæ depositiones explicabantur, ut si quid haberet reus objiciendum in sui defensionem, id reponere omni libertate posset.

3° Judex facultatem habebat sibi adsciscendi viros graves ac peritos qui illum suis consiliis, more assessorum, juvarent in examine ac discussione probationum et negationum; imo hujusmodi assessores necessario vocare debebat quoties opportunum arbitrabatur non revelare nomina testium reo; illis exponere

tenebatur totum processum super quo deliberandum erat, qualitates testium, nec aliter quam de eorumdem consilio procedere ad sententiam, vel condemnationem. (Cap. *Ut commissi*, 12, *Statuta*, 20, DE HÆRETICIS, in IV°.)

4° Inquisitoribus liberum erat adhibere formam summariam processus, dummodo nihil prætermitteretur ex cautionibus, jure naturali et canonico præscriptis ad assecurandam libertatem defensionis, prout supra diximus.

5° Prolato judicio, reus pœnas experiebatur non obstantibus « appellationibus; secundum enim ordinationes SS. Pontificum, « et leges principum sæcularium, appellationis beneficium expressè fuit hæreticis et credentibus, ac eorum receptoribus, « fautoribus et defensoribus interdictum, » ut dicitur in cap. *Ut inquisitionis*, 18, ejusdem in VI°. Pœnas autem temporales, etiam gravissimas indixerant imperatores Romani, Constantinus Magnus, Theodosius Junior, Justinianus, quas per decursum temporum innovarunt reges christiani omnium fere gentium catholicarum, contra hæreticos, schismaticos, et auctoritatis Ecclesiæ contemptores¹.

IV. Hæc fuit ratio procedendi in tribunalibus S. Officii, et severitas pœnarum in causis criminalibus inflictarum quæ locum dederunt tot querelis contra Inquisitionem. Non dicemus inquisitores semper fuisse ab omni abusu immunes in executione sui officii; nec unquam limites excessisse nimia severitate in inquirendo de hæreticis, et de suspectis in materia hæresis: asseverare vero fidenter possumus plerasque objectiones removendas fore, si ad subsequenda notamina serio attendatur.

1° Officium Inquisitionis fuit ordinariè demandatum viris probitate et religione commendabilibus, et Ecclesia prohibuit sub comminatione gravissimæ censuræ, quidquid Inquisitores agere præsumerent in præjudicium reorum, causis non mature discussis juxta præscriptum regularum.

¹ Cf. *Pouvoir du Pape au moyen âge; Introduction*, art. II.

2° Usitatum fuit apud plerosque populos ut instituerentur tribunalia extraordinaria pro certis delictis quæ ordinem publicum, statumque societatis periculosius perturbant; porro nationes catholice nihil gravius esse arbitrabantur crimine hæresis et schismatis, quia quod *in religionem committitur, in omnium ferri injuriam* omnes existimabant; non mirum proinde si ad repressionem horum delictorum instituta fuerint tribunalia S. Officii.

3° Ordo servari solitus in S. Officio, tametsi recederet a forma communi, nihil tamen habuit contrarium legi naturali. De forma summaria processus, item de communicatione nominum testium sufficienter dictum fuit supra. (N^{is} 677, 685, 686.) Quod si admitti potuerint ad ferendum testimonium testes quos jus commune inhabiles declarat, non exinde concludendum illorum testimonio rem actam fuisse; judices certe tenebantur attendere ad indolem, ad agendi rationem testium, ad modum quo deponebant, et omnia adjuncta considerare ut vis testimonii ex æquo ponderaretur. Severior fuit lex hæreticos a S. Officio condemnatos excludens a beneficio appellationis; sed non videtur hanc disciplinam fuisse in suo rigore servatam, nisi de casu notorio ageretur in quo scilicet nulla erat probabilis ratio appellandi. Observare est præterea aliquid simile nostra etiam ætate reperiri in societate sæculari; sunt enim apud nos tribunalia a quorum sententiis non datur appellatio.

4° Quod ad pœnas attinet infra exponemus (n° 754) quid sit animadvertendum. Sufficiat in præsentia hæc citare ex S. Thoma, quibus exprimitur opinio generaliter olim recepta apud populos catholicos: « Multo gravius est corrumpere fidem per quam est « animæ vita, quam falsare pecuniam per quam temporali vitæ « subvenitur. Unde si falsarii vel alii malefactores statim per « sæculares principes juste morti traduntur, multo magis hæretici statim ex quo de hæresi convincuntur, possunt non « solum excommunicari, sed et juste occidi. » (II^a II^æ q. XI, art. 3.)